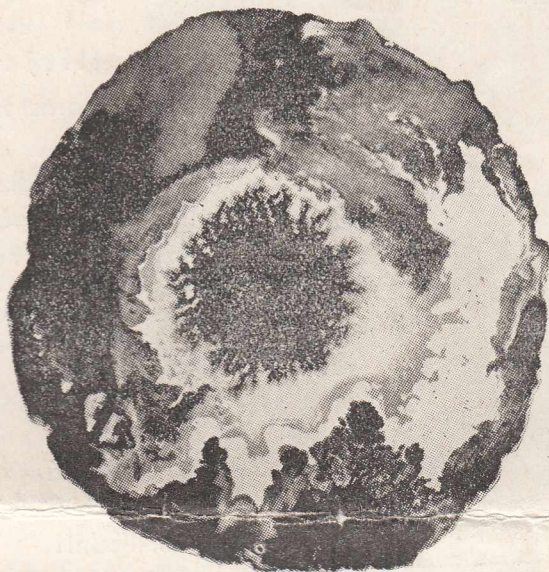
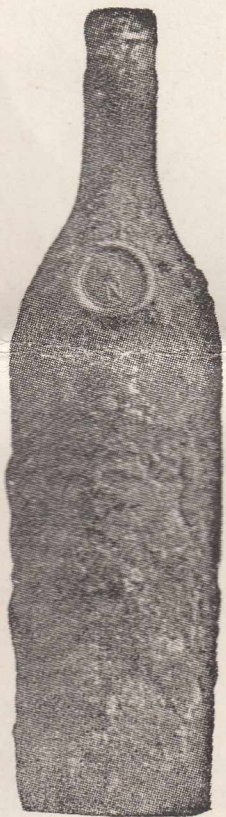
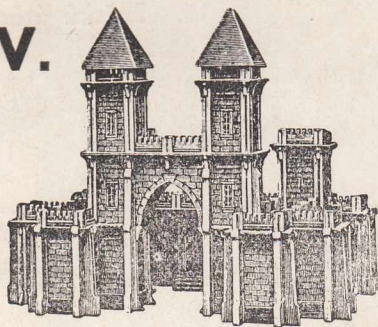

DIVADLO PETRA BEZRUČE

FRANK V.

S

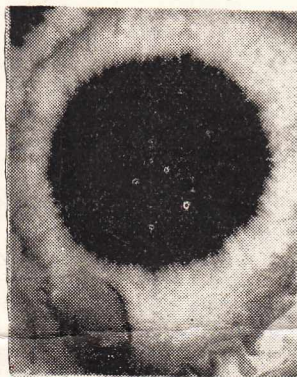
Technicky spolupracovali: stavby — Václav Plachý s kolektivem; světla — J. Rezáč s kolektivem; dekorace — E. Chorovský s kolektivem; kostýmy — B. Smetanová s kolektivem; vlásenky — M. Kuthanová s kolektivem; rekvizity — M. Němečková.

Názvy jednotlivých obrazů

1. Jako Shakespearovi hrdinové — prolog
2. Ohromný kšeft
3. Fičíme si to k předkům
4. V tomhle krutém světě
5. Časně zrána před našimi zločiny
6. Bankovní taje
7. Krev krve její
8. Země se točí

Přestávka

9. Volnost je krásná
10. V klopě karafiát
11. Ženo má, bodni!
12. Co tam, to tam
13. Bratříček a sestřička
14. Historiky o slušných lidech
15. Božská útěcha

PREMIÉRA 12. LISTOPADU 1965 V DIVADLE PETRA BEZRUČE V OSTRAVĚ

Program připravil Karel Vašíček; výtvarník programu Miroslav Melena; foto František Krasl; typografická spolupráce Rudolf Mikeska, výtisky Moravské tiskařské závody, n. p. Olomouc, provoz 22, Ostrava 1, Hollarova 14. Cena 1,80 Kčs.

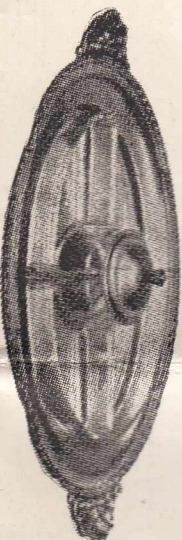
T-12 52717

FRANK V.

vznikl velmi komicky — téměř groteskně.

Bylo to asi tak: zetali se mne, jestli bych nechtěl s roztočilým Švýcarem Paulem Burkhardem, kterého dobře znám, napsat kantátu k jubileu curyšské činohry. Byla to zcela příležitostná záležitost. Nevěděl jsem si s tou příležitostí rady. Nejdřív se mi do toho vůbec nechtělo, ale pak jsme se sešli a dohodli jsme se, že napíšeme něco komického. Nabídl mi základní myšlenku — historii banky. Pak jsme byli spolu v Paříži a viděli jsme Tita Andronika. Bylo to naprosto absurdní, nejabsurdnější hra, jaká vůbec existuje. Směs bláznovství a hrůzy, všechno se to obrací do grotesky, do nedobrovolné komiky. Například ta nepravděpodobná scéna, kdy ta paní — Lavinie — je znásilněna a přijde na jeviště jenom v cárech, bez rukou a s vytrženým jazykem. A pak jde za tatínkem a celá rodina Tita Andronika vyje a naříká — prostě uspořádají zlatý hřeb večera! Kamkoli jsem potom šel, všude jsem viděl jen vraždy. Byl jsem jako začarovaný. Ale pak jsme si řekli, že z těchto atmosféry by se dalo udělat divadlo. Začali jsme nejdříve se šansony. Neměl jsem hru, měli jsme jen několik nejprostších základních situací — ale pracovali jsme na šansonech. A tak jsme měli šansony, ale žádnou hru. Nakonec jsme to skoro odřekli, ale pak jsem si řekl, že se to musí dodělat a začal jsem psát. A najednou — nevím, jak se to stalo — psali všichni. Kousek psal Frisch, psal Zuckmayer — a nakonec jsem psal zase jenom já, protože se ta oslava tak dlouho organizovala, až se zapomnělo, že se to musí taky napsat. Tak jsem zbyl chudák sám. Bylo to hrozné. Ale už se nedalo couvnout. Tenkrát došlo v Curychu k velkému bankovnímu skandálu — a Frank do té doby přesně zapadl. Celý Curych byl zděšením na nohou. Ale mohu říci, že jsem Franka ještě nikdy neviděl na jevišti tak, jak bych si ho představoval, i když jsem ho ještě přepracoval, abych ho zbavil opernosti a zpřesnil jsem v závěru postavu matky.

Friedrich Dürrenmatt

12. 11. 1965.

DENTOL

EST UN DENTIFRICE A LA FOIS SOUVERAINEMENT ANTISEPTIQUE
ET DOUÉ DU PARFUM LE PLUS AGRÉABLE

Friedrich Dürrenmatt

FRANK V.

Opera o jedné soukromé bance

Režisér: Saša Lichý

Výtvarník: Miroslav Melena

Hudba: PAUL BURKHARD

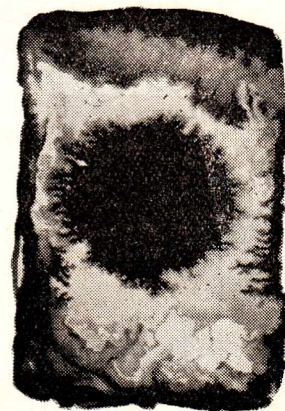
Přeložil Bohumil Černík

Dirigent: Jan Tomšiček

Korepetice: Jan Tomšiček

Učinkuje orchestr Divadla Petra Bezruče

Frank V., ředitel banky	Luděk Eliáš
Otilie, jeho žena	Radvana Havelková
Herbert, jeho syn	Ladislav Knížátko
Franciska, jeho dcera	Eva Hýžová j. h.
Emil Böckmann, prokurista	Otakar Janda
Richard Egli, personální šéf	Jiří Ceporan
Frida Fürstová, zaměstnankyně banky	Stěpánka Ranošová
Häberlin	Jindřich Dvořák
Kappeler úředníci u přepážky	Karel Vašíček
Schmalz	Arnošt Borovec
Päuli Neukomm	Bohuslav Čvančara
Heini Zurmühl	Ivan Misař
Vilém, číšník	Josef Šebek
Piaget, majitel továrny na hodinky	Václav Roštlapil
Apolonie Streuliová, majitelka hotelu	Ludmila Bednářová
Erns Schlumpf, továrník	Jeroným Horák
Traugott von Friedemann, president	Jeroným Horák
Otto, presidentův sluha	František Labudek
Stumpen — Gräulichová	Lída Naarová
Farář Moser	Antonín Lipský
Sluha	Jindřich Tuláček
Smuteční hosté, bankéři, zákazníci	

Představení řídí: Lída Naarová

Text sledují: Marie Minská a František Labudek

Nepiši salónní komedie

Kritiku obyčejně zajímají na scéně určité intelektuální konstrukce a zapominá přitom, že v divadle je hlavní věcí akce, že logika a dialektika divadla se liší od logiky a dialektiky normální. Já sám intelektuální divadlo nepěstuji. „Was mich interessiert ist komödiantisches Theater. Der Komödiant denkt auch, aber er denkt Komödiantisch“. Hledám pro každou hru takovou konstrukci, jakou vyžaduje materiál. Divadlo je pro mne tím, čím je pro sochaře kámen.

Vrátím se ještě k Frankovi V. a ke kritice. Frank V. ukazuje v podstatě jisté schéma dnešního světa, schéma spojitosti a závislosti. Tak hře rozumí, vyzbrojen svými zkušenostmi, bankovní úředník, pokladník nebo stenotypistka. Novinář nebo kritik však podléhá klamnému zdání, že je nezávislý. Jetliže ho spisovatel demaskuje, pak se zoufale brání. Kritikové útočili nejčastěji na scénu smrti prokuristy Böckmanna. Po premiéře v Mnichově vstal jeden divák a klidně prohlásil, že i v Mnichově byli nedávno posíláni lidé na onen svět pomocí injekcí. Samozřejmě se hned ozvaly protesty, ale to znamenalo, že hra šla do živého. Uvedl bych také rád, co se mi stalo v Curychu. Po premiéře za mnou přišli dva pánové v černém, řekli, že přijeli ze Spojených států na premiéru, že se jim představení velmi líbilo, a nakonec se představili: „Frankové, majitelé soukromé banky.“

K požitím současného dramatika patří to, že už neplatí výjimečnost určité dramatické konvence. Neexistuje už styl, ale styly. Do největších rozporů upadá člověk, který myslí logicky. Je třeba vypracovat novou filosofii, která ukáže v novém světle vztah jednotlivce k celku. Současný dramatik zavrhl antické schéma, které ukazovalo tragédii státu na historii rodiny. Ale dnes ukazuje člověka bez pozadí. A přece vznikl celý řetěz nových závislostí. Rozšířil se pojem státu a vlasti a vznikl pro určení

současného člověka neobyčejně důležitý pojem firmy, instituce, v níž pracuje. Já budu toto pozadí v podobě obce. Obec je model státu, základní politická jednotka se všemi atributy. V politické hierarchii obce má každý své místo. Mohli bychom říci, že obec je molekula a občan atom. Lidstvo dosahuje velikých úspěchů ve vědě a technice, ale morálkou a etikou člověk doposud neopustil dobu kamennou. Nejsem prorok, ale myslím, že sen o tom, že bychom mohli dohnat toto zpoždění, je utopický. Pochybují, že by někdy žil člověk tak, jak by mohl žít. Domnívám se ovšem, že by rozpor mezi myšlením a životem nemusel být vždycky tak bolestný jako v naší době. Krize naší doby je bohužel v tom, že se ten rozpor prohlubuje. Takovou krizi nemůže zmírnit jednotlivec, k tomu je třeba kolektivního úsilí a nezapomínejme, že rozpor pohání rozvoj. A rozvoj není možné začrzt.

Spisovatel je v současné společnosti jako kůl, zaražený do řeky. Voda jej obtéká, vrací se, vzniká malý vír. V tomto bodě jistě jevy krystalizují, odtud je možno provádět výzkum epochy. U každého spisovatele je výsledek výzkumu jiný, protože každý má vymezené hranice a každý získává jiný obraz. „Die Aussage ist nicht total, sondern begrenzt“. Ohraničená je také schopnost lidského poznání. Víme všechno o rybách, které chytáme do své sítě, a známe síť, které užíváme k lovu. Co však víme o malých rybkách, které proklouznou oky sítě, nebo o těch velkých, které síť roztřnou a mizí v hloubce? Spisovatel může měnit svět ve spolupráci s jinými, nikdy ne sám. I katastrofy prožívá lidstvo kolektivně, ne individuálně. Tyto problémy jsem formuloval jasně v tezích k Fyzikům.

Spisovatel si nesmí představovat, že změní svět, když bude lidi poučovat. Lidé nepotřebují ani rady ani iluze, je třeba jim ukázat svět takový, jaký je. Tím nutíme k zamýšlení, k hledání možnosti nápravy, změny. Nepiši salónní komedie. Chci se co nejvíce přiblížit lidovému divadlu.

Friedrich Dürrenmatt

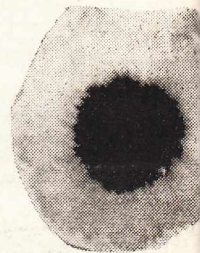
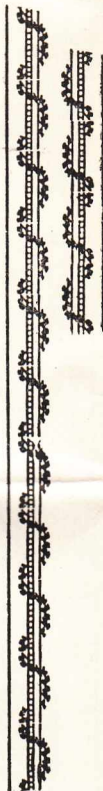

Pokyny výtvarníkovi

1. Celá scéna by měla být řešena jako komplex architektonických útvarů v pohybu, které by uzavíraly a otevíraly nezbytné prostory. Necht' jsou jednoduché, na scéně by mělo být co nejméně věcí.

Celek by měl vyjadřovat groteskní snahu po patetičnosti, jak ji už banky mívají. V tomto stole-tí banky nahradily kostely (které byly záměrně patetické), ovšem v případě bank tato slohová patetičnost = okázalá a křečovitá snaha budit důvěru veřejnosti.

2. V případě „krátkých scén“ (např. bufetový stolek apod.) nevadí, když budou do celkové architektury scény prostě vsazeny, aniž by se respektovala logika vztahu mezi touto „krátkou scénou“ a celkem jinak, než např. světlem apod.
3. Scény vražd ve sklepě by měly být vybaveny precizními smrtícími přístroji (zajímavé mechanismy), technickou, která vraždí naprosto hygienicky (hygienický prostor). To má samozřejmě svůj evidentně hlubší smysl. Tato hra do značné míry integruje pojmy: civilizace, technika, odlidštění atd. Vraždy jsou kulantní, působí tak, jako by do tohoto světa naprosto samozřejmě patřily, jako by tvořily jeho součást. S postupující automatizací, hygienickým balením potravin a jinými vymoženostmi, postupuje také technika vraždy (bez krve, bez drasticky rezervovaných těl: ani se neštitíme).
4. Snad by tam mělo být velké schodiště (nebo alespoň jeho tušení). Jistě znáte ten pocit člověka před velkými schody, které prostě deprimují a toho dotyčného, jenž před nimi stojí, přivádějí na sám práh komplexu méněcennosti.
5. Je třeba si uvědomovat, že jde o zdivadelně divadlo, herci se neztotožňují s postavami, lépe řečeno: ztotožňují se s nimi ironicky. Ovšem některé vysazené scény by měly být předvedeny pravdivě, s použitím laskavého realismu. Jakási „lch-forma“.
6. Pauli (a Heini) — jako by vypadli z obecnstva. Demonstrují osud kteréhokoli z diváků, jenž by vstoupil do tohoto světa.
7. Humor této hry nespočívá v tom, že jej předkládáme jako humor, nýbrž humorná je jenom

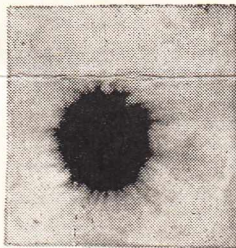
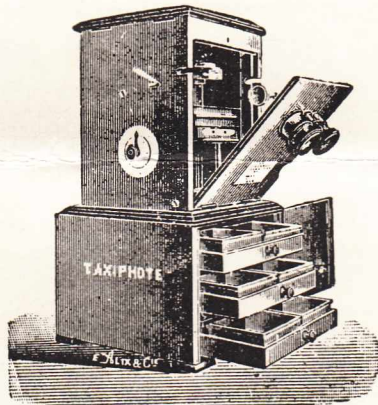

Frs.

325

situace: jak malicherně se totiž snaží jednotlivé figury v daných situacích obelstít pochopitelnou inteligencí diváka, který má o dotyčné záležitosti bohatou zásobu informací.

8. Kostýmy. Postavy se oblékají tak, jak jest určeno oblékati se gentlemanům. Ale cosi v kostýmu Franka V. a Otilie upozorňuje, že tito lidé si čini právo být aristokraty ve své třídě (za jiných okolností: Frank — král, císař, car). Také jednotlivé postavy projevují úžasný smysl pro vychování: nerozčilují se, řeší věci chladnokrevně. Prostředí, ve kterém se hraje, je musí stavět na sokly (téměř Antika). Za těchto okolností je vzrušení považováno za náhlé onemocnění, které je třeba vychovaně přehlédnout a neúčastnit se ho.
9. Frank V. není vlastně hra o něčem konkrétním (jako např.: příběh švýcarské banky, americké banky, ministerstva financí atd). Spíše je to hra o světě, v němž se může stát pánem člověk, který se rozhodl a zorganizoval kolem sebe lidi tak, že může určovat kvalitu lidských vztahů za účelem kořisti. Chcete-li, je to hra o určovateli lidských vztahů. Jinými slovy: je to hra o osudech (hlavně zneužití) humanistického kapitálu

člověka (a lidstva). Snad se tomu bude později říkat civilizace. (Dürrenmatt kdysi prohlásil, že kapitalismus spěje k socialismu, zatímco socialismus se musí nutně humanisovat.) Prostě: vzpoura proti přírodě, obžaloba civilizace (což by měla scéna pojednat).

10. Dürrenmatt nechápe svět v jednotlivostech, nýbrž globálně, stylizuje se jako pozorovatel (tvrdý neutrální) a hází na jednu hromadu všechny systémy. Neodhaluje kvalitu, nýbrž princip!
11. S tím souvisí jeho záliba oblékat lidi do uniforem (bankéřů, makléřů: i když jsou jako gentlemani, vždycky by to měla být jakási „uniforma“). Jestliže oblékne někoho do normálních šatů, připraví mu krutý osud (převlek z „uniformy“ do normálních šatů = předzvěst zlého konce; a naopak).
12. A ještě poznámka na závěr: celá architektura banky by měla být ve skutečnosti oškli-vá (viz secesní banky). Snaha po zvětšení je tak nápadná, že výsledek je monstrózní. Snaha budít zdání solidnosti má v sobě cosi lstivého, co inteligentní divák brzy prokoukne.

Saša Lichý, Karel Vašíček

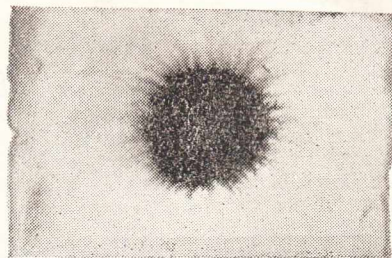
Friedrich Dürrenmatt,

Noční rozhovor z opovrhovaným člověkem

(úryvek)

Ten druhý:

Vaše tělo si mohu vzít, pane,
to propadlo moci, neboť jí je podřízeno
všechno, co se v prach obrací, ale nad tím,
zač jste bojoval, nad tím moc nemám, neboť to
z prachu není. Tomu jsem se já, kat,
člověk opovrhovaný, naučil od nevinných,
na které dopadla má sekera a kteří se nebránili:
že někdo v hodině své nespravedlivé smrti
odkládá pýchu a strach, ba dokonce i své právo,
a umírá tak, jako umírají děti, aniž prokleje
svět, to je větší vítězství, než bylo jakékoli
vítězství mocných. V tom, jak tiše klesají ti
pokorní, v jejich míru, který i mě objal
jako modlitba, v nesmírnosti jejich umírání,
jež odporovalo všemu rozumu, v těchto věcech,
které nejsou před tváří světa nic než výsměch
a ještě miň, jen pokrčení ramen, se projevila
bezmocnost nespravedlivých, nicotnost smrti
a skutečnost pravdy, nad níž nic nezmohou,
kterou žádný biřic neuchvátí a kterou žádné
vězení neuzavře, o níž nevím nic, než že je,
neboť každý násilník je uzavřen do temného,
neprodyšného vězení sebe sama. Kdyby člověk
byl jen tělo, pane, bylo by to jednoduché pro
ty mocné; mohli by budovat své říše, jako se
staví zeď, kvádr ke kvádru, až by vznikl svět
z kamene. Ale ať stavějí jakkoli, ať jsou
jejich paláce jakkoli obrovské, jejich
prostředky jakkoli nesmírné, jejich plány
jakkoli odvážné a jejich pletichy vychytralé,
hluboko v tělech těch ponižených, z nichž
stavějí, do tohoto slabého materiálu je
zapuštěno vědomí, jaký by měl být svět,
a poznání, jaký je, vzpomínka na to, k čemu bůh

stvořil člověka, a víra, že tento svět se musí rozpadnout, aby přišlo jeho království, tato víra rovnající se výbušnině mocnější než síla atomů, síla, jež neustále člověka přetváří, kvásek v jeho líné mase, jenž neustále boří pevnosti násilí, tak jako tichá voda rozrušuje skály a rozmělnjuje jejich mohutnost v písek, který se drolí v dětské ruce.

Muž :

Otřepané pravdy! Nic, než otřepané pravdy.

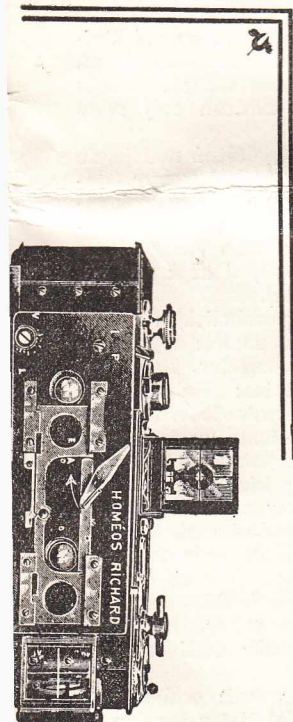
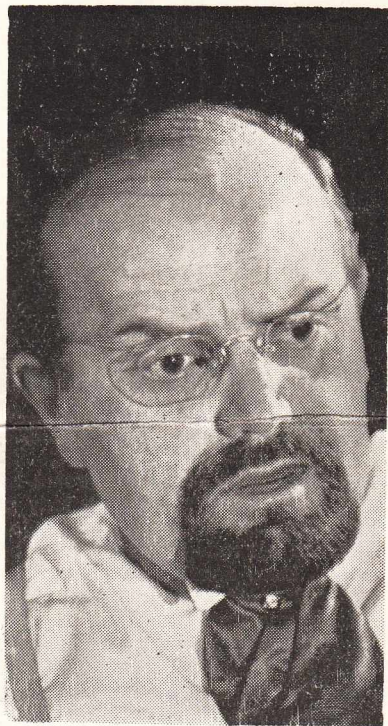
Ten druhý :

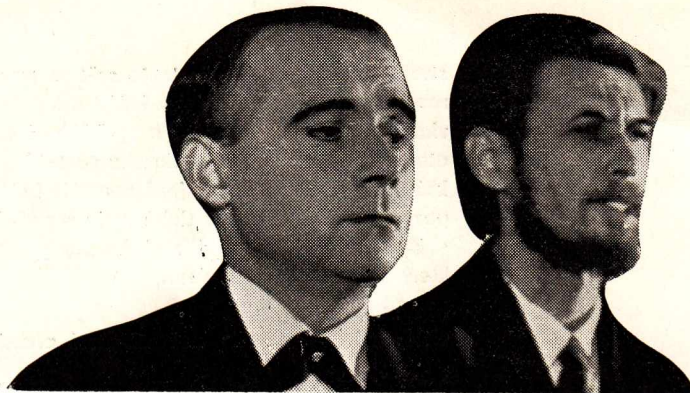
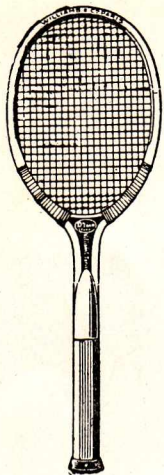
Dnes jde jen o otřepané pravdy, pane!
(Ticho)

Muž :

Chtěl jsem k svému vrahovi promluvit o vznešených věcech, teď ke mně kat promluvil o věcech prostých. Bojoval jsem za lepší život na této zemi, za to, aby člověk nebyl vykořisťován jako zvíře, které zapřáhne do pluhu: jdi, dobývej chléb pro bohaté! A také, aby byla svoboda, abychom mohli být nejen chytří jako hadi, ale i mírní jako holubice, a konečně, aby člověk nezašel někde v rasově, na nějakém blátivém poli nebo dokonce v tvých krvavých rukou; aby člověk nemusel prožívat ten strach, tenhle nedůstojný strach, jaký má z tvého řemesla. Byl to boj o věci samozřejmé, a doba, v níž se o samozřejmost musí bojovat, je smutná. Ale došlo-li to už tak daleko, že tvé obrovité tělo sestupuje z prázdného nebe do našich pokojů, pak smíme být opět pokorní, potom jde o něco, co není samozřejmé: o odpuštění našich vin a o klid našich duší. Další už není naše věc, to nám bylo odňato. Náš boj byl dobrý, ale naše podlehnutí bylo ještě lepší. Nic z toho, co jsme dělali, není ztraceno. Vždy znovu vzplane boj, vždy znovu a znovu, v každé hodině jej někdo kdesi zdvihne. Jdi, kate, zhasni lampu, první paprsek svítání povede tvou ruku.

STAVBA
KAMERY

Soukromá banka jako lavice obžalovaných

Nakolik jsou Dürrenmattovy dramatické „fikce“ ztvárněním skutečného světa, to je nejnázorněji patrné na opeře Frank V. Dürrenmatt sám toto dílo vykládá jako „základní model státu“, který má před očima. S radikálností, která je dosud v dramatickém umění ojedinělá, odhaluje zločinecký charakter kapitalistického společenského řádu. „Soukromá banka“ se stává lavicí obžalovaných pro celou společnost, tedy pro každého z nás, neboť vinen je i ten, kdo zločinu nebrání, kdo nechá vládnout zločince a kdo nechce být raději mrtev, než by byl jejich společníkem. S rigorózností, která nemá sobě rovna, se tu říká, že tento zdánlivě civilizovaný a kultivovaný život spočívá na „vraždě a zabíjení“, které musí onen život neustále obnovovat, nechce-li sám zaniknout.

„Soukromá banka“ může fungovat jen stupňujícím se odlišťováním svých majitelů a spolupracovníků. Může prospívat jen tehdy, jestliže považuje všechny lidské hodnoty za odporné zvrácenosti. Může vykazovat zisky jen tehdy, jestliže odhodí každou formu slušnosti jako špinavou veteš. Jako „Murder Inc.“ („Vrah s. r. o.“) může požívat dobrého jména a může mít budoucnost jen tehdy, jestliže na mrtvolu, přes které šla, vrší mrtvolu další.

Brechtova Zebrácká opera je ve srovnání s Frankem V. zcela neškodná opereta. S vědomými narázkami na Brechtovy maximy generalizuje Dürrenmatt „výjimku“, že „odchod“ musí být někdy nemorální; zobecňuje ji na pravidlo, že obchod bez nemorálnosti nemůže existovat. Ironický žert, že „člověk žije jen ze samých zločinů“, se stává krvavě vážný. Tím také prodělává u Dürrenmatta problém milosti radikální proměnu. V Brechtově společnosti může „král“ ještě udělit milost. V Dürrenmattově prohnité společnosti nemohou „králové“ milost vůbec připustit: zde se usadilo jen právo.

Vdova po Frankovi V., Otilie, nemůže soukromou banku ani likvidovat, ani se nemůže dožadovat procesu proti podniku, neboť, jak jí vysvětlí prezident republiky s odkazem na velikost zločinů, které na bance lpějí, by jinak musel být zvrácen celý svět zlořád.

V Zebrácké opeře byla ještě sice mlhavá, ale útěšná naděje, že bezprávi brzy zajde na svůj vlastní chlad, neboť jeho slzavým údolím vane mráz. U Dürrenmatta se však z chladu stala „doba ledová“... Ti, kteří přijdou, jsou ještě horší než ti, kteří odešli. Dürrenmatt to demonstruje tím, že Goethem ovlivněného Franka V. a jeho ženu dá vystřídát jejich dětmi, zbarbalštěnými až k nejzazší mezi tak, že před nimi utíká stejně bůh i ďábel.

Dürrenmatt znázorňuje tento „běh dějin“ parabolickým způsobem. Ve scénách, jejichž hrubost není již čím doplnit a jež svou drastičností překonávají Shakespeara, ilustruje zločiny, které jsou základem celé té slušnosti. Pak vyšlehně protest této slušnosti. Vzepne se vysoko na místech, jež persiflují svatouškovství a vyjadřují amorálnost. Ve skutečnosti směřuje tento protest proti „kálení do vlastního hnízda“. Obrací se proti tomu, že dramatik strhává všechny ty pečlivě rozestírané roušky ideologie a praxe tohoto života a odkrývá hnilobu i její odporný zápach. Můžeme dnes s jistotou předpokládat, že v připravované diskusi, které se má vedle autora zúčastnit také teolog-moralista, bude vzneseno proti Dürrenmattovi obvinění, že vpadá Západu do zad, ano, že je stejně nebezpečný jako komunistický nepřítel. Dürrenmatt by uškodil své velikosti, kdyby před těmito nebo podobnými obviněními ustupoval: směřují jen k tomu, aby umožnily další existenci „veliké lži“, která hrozí tím, že nás zadusí.

Slabost této paraboly (neboť to, co Dürrenmatt pozitivisticky předkládá prostě jako 5 jednání, parabolou je) tkví v tom, že se omezuje na vyhlášení statu quo, že se spokojuje se závěrem propo-

kujícím příchod „ledové doby“ (milost je prohrána atd.), že ani nenačrtne „možný svět“, který dnes už nemusí být fikcí. Tento fatalismus je ochromující. Jestliže Dürrenmatt s ledovou dobou nekoketuje, nýbrž ji považuje za nejnelidštější perspektivu, pak by se neměl ani sám se sebou ani s námi vyrovnávat tak pasivně.

Formálně je tato parabola dokonalá, ano, mistrovská. Podle Brechtova vzoru paroduje klasické formy, chrámovou píseň stejně jako velký monolog shakespearovské tragedie. „Divadelní skutečnost“ je formována z idiomů skutečnosti a smělou stylizací. V songu se Dürrenmatt projevuje jako vynikající lyrik, jenž ovládá všechny dnešní výrazové a tvárné možnosti. Vytvořil tímto dílem „model“ pro moderní společenskokritickou operu.

Ernst Schumacher

Text pro bochumský divadelní program

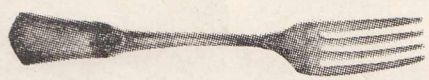
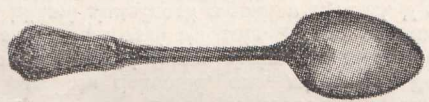
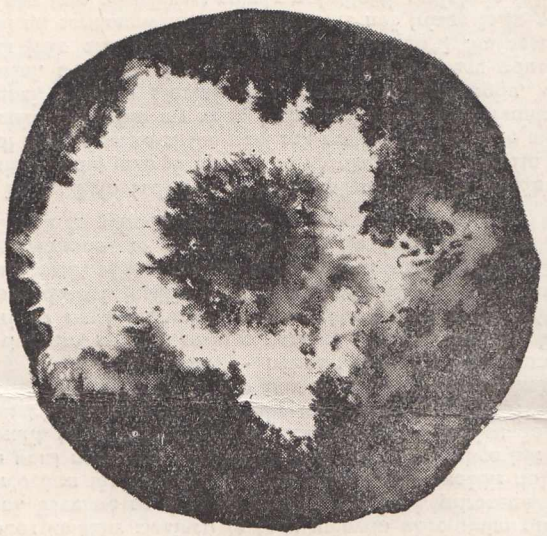
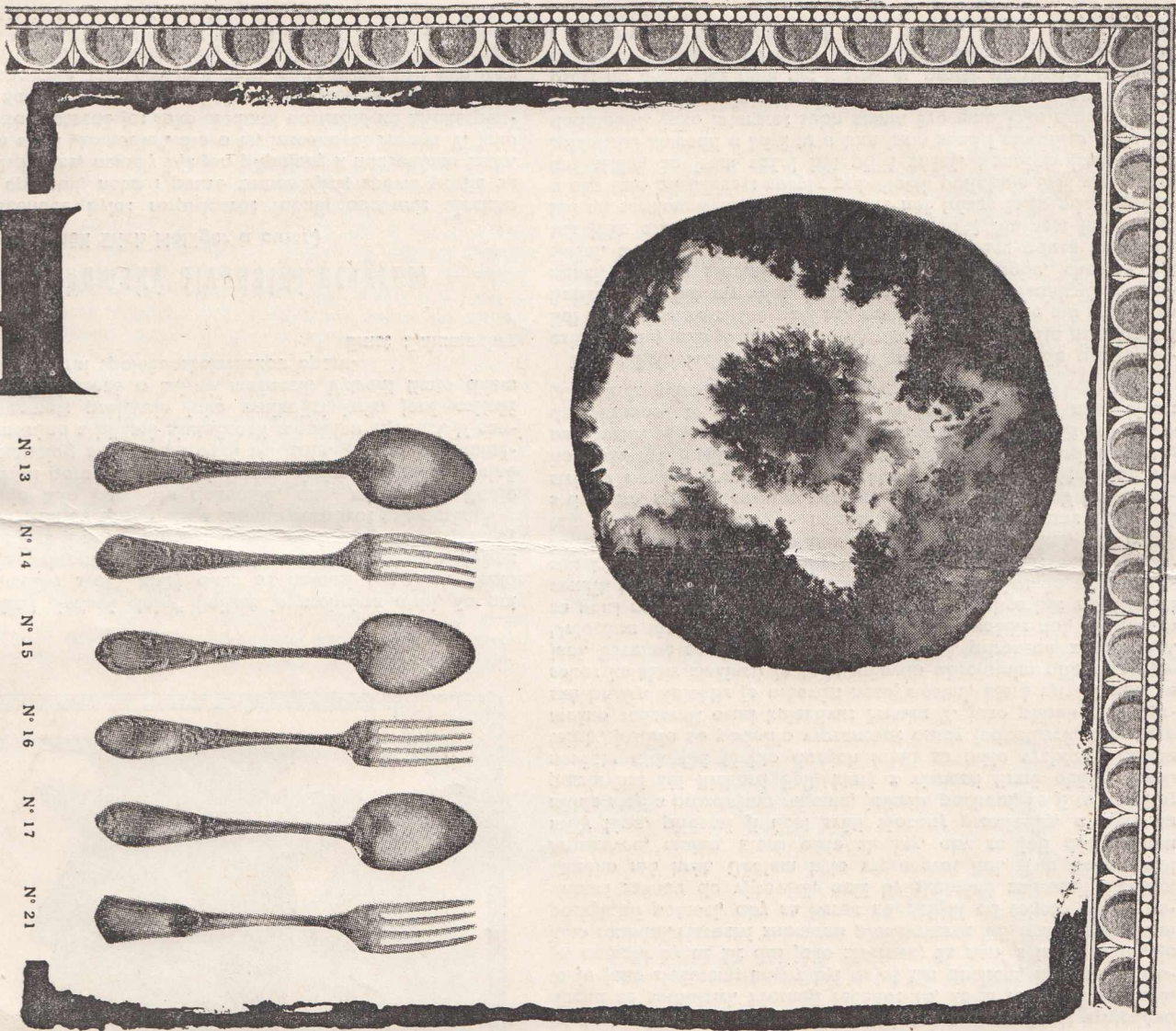
(Režii inscenace měli Erich Holliger a autor.)

Cílem inscenace bylo: rozpracovat fabuli, odstranit všechno zbytečné a operetní, nebo i pouze komentující; zpěvní partie se měly stát částí akce, neměly být jen připojeny k mluvenému textu. Z „opery“ se stala „komedie“. Šlo o to, inscenovat Franka V. jako to, co tato hra skutečně je: Jako moderní navázání na Shakespeara a nikoli na Brechta. Královské drama Shakespearovo je historií jedné monarchie, Frank V. je historií jedné firmy; tu i tam jsou lidé zařazeni do jakési hierarchie; Frank V. je právě tak špatný bankéř jako třeba Richard III. byl špatný vládce; oba jsou nestvůry, oba zločinci. Jenomže Frank V. je nestvůra zvláštního druhu, zločinec ze zbabělosti, který se utíká do světa ducha, aby tam našel klid, tak jako prý Heydrich byl dobrým mozartovským hrá-

čem. Frank zpívá při zavraždění svého prokuristy. Muž, pro nějž je duch něco jako potrava, se setkává s mužem, který vyhledává ducha ze zoufalství. Přesněji řečeno: To, že si Frank V. nezoufá, to je jeho zločinem; kdyby byl dojat tím duchem, kterého opěvuje, nemohl by už žít dál jako zločinec; že není s to to učinit, je jeho rouhání. Herectví znamená představovat lidi, režie nenápadné poskytnutí pomoci, aby se herec neodchýlil od tohoto cíle a nesklouzl rovnou do výpovědi, aniž by skutečně znázornil člověka, kterého má hrát. Ukolem bylo vypracovat lidi. Tak třeba Ottilii Frankovou, matku, která páše zločiny, aby se její děti jednou měly lépe, přičemž jí účel světi všechny prostředky, a která tu náhle stojí s prázdnými rukama, jakmile pochopí, že jí to nevyšlo; personální šéf Richard Egli, který z věrnosti firmě obětuje svou nevěstu atd. Od těchto daných faktů se mělo vycházet. Jenom tehdy, jestliže se podařilo vypracovat osudy jednotlivců, bylo také možno znázornit osud kolektivu: Franka V. jako příběh gangsterské banky. Kolektiv je určován nezbytnostmi, které vytváří sám ze sebe: kolektiv zločinců je tedy určován absolutním příkazem utajení. Všechno se děje ze strachu, ale také, přirozeně, z nedůvěry. Určována těmito nezbytnostmi musí banka vraždit dál, především se musí navzájem vyhubit zločinci sami. Kdo chce být volný, musí zemřít, to je jednoduché zjištění, jež vede k závěru, že totiž gangsterská demokracie je zhlou nemožná. Musí přijít velký, přísný boss. Idea volnosti je pro takový kolektiv nebezpečná, ale právě tak její vědecký bratr — náhoda. Tak jako se Frank V. střetá s duchem, setkává se jeho personální šéf s náhodou. V hospodářství se musí plánovat; gauner, který také musí brát ohled na hospodářství, jestliže nechce jen hudlařit, musí se pokusit i o toto; musí umět věřit v logický průběh věcí, když chce použít své metody. Náhoda, to nepředvídatelné, je jeho největším nepřítelem: „Copak se příroda nestydí?“

To by bylo tedy jen několik pokynů. Tvrdilo se, že prostě neexistují lidé, jaké já ukazuji ve Frankovi. Autor jakožto pozorovatel lidí a sebe sama si tím není tak zcela jist. Jistěže je má soukromá banka fikcí. Ale my všichni chceme dobro jako Frankovi zaměstnanci, chceme šťastné děti, domek v Maibruggu, chceme být slušní. Dávajme si ale pozor, abychom o dobru pouze nezpívali, tak jako oni. (Proto je v této hře „hudba“.) Slušnost je víc než krásná sentimentalita, lidskost je víc než fráze: Je to odvážný čin; a aby tato odvážlivost nebyla pošetilostí, potřebuje úsilí všech. Ale teď vidím, že jsem začal být příliš vážný. Konečně jsem přece spisovatel komedií a když tu a tam jsem snad i moralista, tedy jen dodatečně, jako interpret sebe sama. Pro mne jako dramatika je humor něco samozřejmého, něco, bez čeho by se vůbec nedalo psát; na hře, v níž není nic k smíchu, prostě nevydřím, a tak se má člověk smát i na Franku V., i přes ty divočiny v něm. Je-li to i přesto vážná hra, tedy nikoli pivně vážná.

Friedrich Dürrenmatt
Na jaře 1964

F

N° 13

N° 14

N° 15

N° 16

N° 17

N° 21